

KUR'ÂN-I KERÎM'DE SIFAT TERKİPLERİ: İBRAHİM SÛRESİ ÖRNEĞİ

Seyhan ÖZSOY*

ÖZ

Bu makalede, Kur'ân-ı Kerîm'in İbrâhîm sûresi'ndeki sıfat terkipleri incelenmiştir. Arap dilinin temel yapılarından biri olan sıfat-mevsûf ilişkisi hem gramer kuralları hem de belâğati açısından önemli bir araştırma alanı olarak ele alınmıştır. Sûredeki sıfat terkipleri müfred, cümle ve şibh-i cümle olmak üzere üç ana grupta sınıflandırılmış ve nahiv ilmindeki i'râbı (merfû, mansûb, mecrûr) detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmada, Kur'ân-ı Kerîm'in yanı sıra Sîbeveyhî, İbn Hişâm, Zemahşerî ve Ferrâ gibi klasik dilcilerin eserleri ile modern akademik kaynaklardan yararlanılmıştır. Sûrede yer alan tüm sıfat terkipleri titizlikle incelenmiş ve bu yapıların Kur'ân'ın diline kattığı anlam derinliği ile estetik değer ortaya konulmuştur. Yapılan analizler sonucunda, sıfatların yalnızca gramatik unsurlar olmadığı, aynı zamanda Kur'ânî mesajların iletilmesinde önemli bir rol üstlendiği tespit edilmiştir. Makalede, Arap dilinin incelikleri, sıfat terkiplerinin dilbilgisi ile anlam arasındaki ilişkisi ve Kur'ân'ın edebî üslubu üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, sıfatların yalnızca mevsûfla uyum sağlayan bir dilbilgisi unsuru olmadığını, aynı zamanda Kur'ân'ın hitabet gücünü ve anlam bütünlüğünü şekillendiren önemli unsurlar arasında yer aldığını ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Belâğati, İbrâhîm Sûresi, Sıfat-Mevsûf İlişkisi, Belâgat, Nahiv.

ADJECTIVE COMBINATIONS IN THE QUR'AN: THE EXAMPLE OF İBRÂHÎM (ABRAHAM) SURAH

ABSTRACT

In this article, the mawsûf phrases in Surah İbrâhîm of the Holy Qur'ân are analyzed. The adjective-adjective relationship, which is one of the basic structures of Arabic language, is considered as an important research area in terms of both grammatical rules and rhetoric. The adjective phrases in the Sûrah have been classified in three main groups as mufr, sentence and shibh-i sentence and their i'râb (merfû, mansûb, majrûr) in the science of grammar are analyzed in detail. In addition to the Qur'an, the study utilizes the works of classical linguists such as al-Sîbawayhî, Ibn Hishâm, Zamakhshari, and al-Farâ and modern academic sources. All the adjective constructions in the surah have been meticulously analyzed and the depth of meaning and aesthetic value that these constructions add to the language of the Qur'an have been revealed. As a result of the analysis, it has been determined that adjectives are not only grammatical elements, but also play an important role in conveying Qur'anic messages. In the article, the subtleties of the Arabic language, the relationship between grammar and meaning of adjective phrases and their effects on the literary style of the Qur'an are discussed in detail. The findings reveal that adjectives are not only a grammatical element that harmonizes with mawsûf, but also among the important elements that shape the Qur'an's rhetorical power and integrity of meaning.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Sûrat İbrâhîm, Adjective-Mawsûf Relationship, Rhetoric, Grammar.

* Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâğati Anabilim Dalı, Assist Prof., Düzce University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric, Düzce, Türkiye, seyhanozsoy@duzce.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5078-905X>, <https://ror.org/04175wc52>.

Geliş Tarihi / Date of Submission : 13.02.2025

Kabul Tarihi / Date of Acceptance : 19.05.2025

Atıf / Citation: Özsoy, Seyhan. "Kur'ân-ı Kerîm'de Sıfat Terkipleri: İbrahim Sûresi Örneği". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 61 (Haziran 2025), 128-147. <https://doi.org/10.21054/deuifd.1635901>.

Etik Beyan ve Çıkar Çatışması: Yazar; çalışmanın hazırlanması esnasında bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiğini, çalışmanın maddi açıdan fonlanmadığını, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazar, dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Ethical Statement and Conflicts of Interest: The author declares that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study, all sources used were indicated in the bibliography, the study was not financially funded, and there is no conflict of interest.

Copyright & License: Author publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY 4.0

Giriş

Arap dili İslam dininde önemli bir yere sahiptir. Kur'an'ın i'râbı ve dilbilgisi, Allah kelimasının lafız ve manasının korunması, fikhî hükümlerin anlaşılması Arap dili sayesinde olmuştur. Ayrıca Arap dili, Kur'an'ı doğru tilavet etmeye, okurken doğru bir şekilde vakfetmeye ve geriden almaya, kıraat farklarını anlamaya, çeşitli meseleleri tahlil etmeye, nedenlerini açıklamaya, anlamlarını aydınlatmaya yardımcı olmuştur. İ'rab ilmi sayesinde Arap dili muhafaza edilmiş, daha sonraki nesillere fasih olarak aktarılmış, İslam dini alanında yazılan temel kaynaklar derinlemesine anlaşılmış, bu dili kullananlar arasında ortak nokta sağlanmıştır.¹ Bu alandaki çalışmalar, Kur'an'ın nuzûlüyle başlamış, günümüze kadar devam etmiştir.

Kur'an'ın dilbilgisi yönünü ele alan eserlere "İ'râbu'l-Kur'an" denilmiştir. Bu alandaki birçok kaynaktan bazıları Ebû Ca'fer en-Nehhâs (ö. 338/950), Ebû'l-Bekâ el-Ukberî (ö. 616/1219), Müntecebüddin el-Hemedânî (ö. 643/1245), Ahmed Ubeyd ed-Du'as (1893-1989), Behcet Abdülvâhid Sâlih, Muhyiddin Dervîş'in (ö. 1908) *İ'râbü'l-Kur'an* adlı eserleridir.

Türkçe olarak ise Kur'an'ın sarf ve nahiv yönüyle ilgili çok sayıda çalışma olmakla birlikte sıfatlar konusunda yapılan müstakil çalışmalar sınırlıdır. Bu konuda Burak İlgen'in (2023) çalışması, Arap dilindeki cümle sıfatları detaylı bir şekilde ele almıştır. Ancak, bizim çalışmamız İbrâhîm sûresindeki müfred, cümle ve şibh-i cümle terkipleri açısından daha kapsamlı bir analiz sunmaktadır.² Kâsım Muhammed Selâme eş-Şebûl'un *Üslûb'ün-Na't fi'l-Kur'an'i'l-Kerîm* adlı eseri, Mehmet Hadin Turabî'nin *En'âm Sûresinde Sıfat ve İşlev Açısından Anlamı* başlıklı makalesi, Cemal Işık'ın *Arapça Sıfat Tamlamalarının Türkçe ile Karşılaştırılması* üzerine çalışması ve Candemir Doğan'ın *Arapça İsim-Sıfat Tamlamaları ve İsim Cümlesi Kurulumu* adlı araştırması, Kur'an'daki sıfat terkipleri ve Arapçadaki sıfat tamlamaları üzerine yapılan önemli akademik kaynaklar arasında yer almaktadır.³ Günümüze kadar bu alanda birçok eserde Arap dilinde sıfatlarla ilgili geniş açıklamalar yer aldığından, bu çalışma, teorik çerçeveyi derinlemesine incelemektense, sıfat terkiplerinin gramer ve anlam analizine odaklanmaktadır.

Zemahşerî, sıfat-mevsûf ilişkisini lafzi uyum açısından ele alırken, modern dilbilimciler de bu yapıları anlamsal bağlamda da değerlendirerek cümlenin tümüne etkisini incelemiştir. Örneğin, Mehmet Hadin Turabî'nin *En'âm Sûresinde Sıfat ve İşlev Açısından Anlamı* adlı makalesinde sıfatlar teorik açıdan ele alınmış ve *En'âm Sûresi*'ne uygulanmıştır.⁴

Klasik kaynaklarda Kur'an-ı Kerim'in i'râbı (gramer analizi) konusunda birçok eser bulunmaktadır ve bu eserler, Arapçanın teorik bilgilerini uygulamalı bir şekilde öğrenmeye yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada ise örneklerin çeşitliliği göz önünde bulundurularak İbrâhîm sûresi seçilmiştir. Bu sûredeki sıfat terkiplerini analiz eden müstakil bir çalışmaya ise rastlanmamıştır.

Çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır: İbrâhîm sûresi'ndeki sıfat terkipleri ve türleri nelerdir? Bu terkipler İbrâhîm sûresinde nasıl yer almaktadır? Bir isim birden fazla sıfatla nasıl nitelenmiştir? Bu konulardaki değerlendirmeler nelerdir? Mütেকaddimun ve mütעהhirun dil bilimcilerinin eserlerinde bu konuda neler söylenmiştir? Kur'an'ın i'râbı üzerine yazılan eserlerde bu konu nasıl yer almıştır?

Sıfatlar, anlam dünyasıyla doğrudan ilişkili olduğundan, sûrenin içerdiği konuların bilinmesi önem arz etmektedir. İbrâhîm sûresinin konusu ise tevhîd, vahiy ve nübüvvettir. Sûrede işlenen konular, kullanılan sıfat terkipleriyle doğrudan ilişkilidir. Örneğin, Allah'ın kudretini vurgulayan sıfatlar, tevhid mesajını pekiştirmektedir. MiAraçtan sonra, Mekke'deki müşriklerin Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı baskılarının arttığı, zorlu dönemde nazil olmuştur. Bundan dolayı Müslümanlara yönelik zulüm ve baskılar, Allah ve ahiret inancı, namazın önemi gibi konular ele alınmıştır. Amacı Hz. Peygamber'in davetini

¹ Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah Zeccâcî, *el-İzâh fi-ileli'n-nahv*, thk. Mâzin el-Mübarek (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1986), 95.

² Burak İlgen, *Arap Dilinde Cümle Sıfatlar ve Kur'an-ı Kerim'deki Kullanımları* (Sinop: Sinop Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023).

³ Cemal Işık, "Arapça Sıfat Tamlamalarının Türkçe İle Karşılaştırılması", *EKEV Akademi Dergisi* 64 (30 Ekim 2015), 41-58.

⁴ Mehmet Hadin Turabî, "En'âm Sûresinde Sıfat ve İşlev Açısından Anlamı", *Genç Mütetekirler Dergisi* 3/1 (04 Haziran 2022), 94-141.

reddeden kâfirleri uyarmaktadır. Ayrıca, inkârcıların sonu, Allah'ın insanlar üzerindeki nimetleri ve nankörlük edenlerin durumları gibi konular da yer almaktadır. Sürede, müşriklerin dünya hayatının cazibesine kapılarak manevi değerleri göz ardı ettikleri ve insanları İslam'dan vazgeçirmek için ellerinden geleni yaptıkları belirtilmiş, inanmayanların peygamberlere karşı düşmanlıklarının bir boyutu olarak onların acı sonuna dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca, kâfirlerin gelecekteki kötü sonuçları ve müminlerin ebedi mükafatları da yer almıştır. Bu konular anlatılırken sıfatlar önemli bir orana ulaşmış, anlam üzerinde de önemli etkiler olmuştur.

Sıfatlar, gramer kitaplarında müfred, cümle ve şibh-i cümle şeklinde üçe ayrılır. Sıfat terkipleri de i'râb bakımından ise merfû, mansûb ve mecrûr olmak üzere üç türdür.⁵ Bundan hareketle bu çalışmada buna uygun bir tasnif yapılmış ve ilgili görüşler bir araya getirilmiş ve tartışılmıştır.

Araştırmanın sonunda bu tamlamalar bir cetvel halinde sıfat, mevsûf, tamlamanın türü, i'râbı gösterilmiş, ihtilâflı konular hakkında cetvelin altında açıklamalar yapılmıştır. Bu çalışma, sıfat terkiplerini gramer ve anlam açısından ele almaktadır. Şimdi sıfat kavramını detaylıca inceleyelim.

1. Sıfat

Sıfat, Türkçe 'de bir ismin nitelik, nicelik, yer, sıra gibi özelliklerini belirten ön ek olarak tanımlanmaktadır.⁶ Arapça'da sıfat benzer şekilde tanımlanabilir. Klasik kaynakların çoğunda sıfata na't denir. Ancak bazı dilciler, na'tı daha farklı bir şekilde değerlendirir. Bu görüşe göre, hilye yani fiziki özellikleri tarif eden sıfatlar, sıfat ise diğer özellikleri niteleyen edatlar olarak kabul edilir. Bu anlayışa göre, Allah'ın sıfatları na't ile nitelenemez. Ancak genel görüşte, her iki terim de aynı anlamı taşıdığı için Allah hem mevsûf hem de men'ût olarak kabul edilir.⁷

Sıfat, Arapça'da bir isimden sonra gelerek o ismin özelliklerini belirtir.⁸ Nitelenen isimlere mevsûf veya men'ût adı verilir. Kendisinden önce gelen ismi nicelik, nitelik, şekil, renk, hacim ve sayı bakımından niteleyen isim veya cümledir.⁹ Bu çalışmada nitelenen kelime için "mevsûf" terimi kullanılacaktır.

Nahiv ilmi eserlerinde genellikle cümlenin temel öğeleri ele alındıktan sonra sıfat, et-Tevâbi' veya el-Melâhık başlıkları altında incelenir.¹⁰ Sıfatlar genellikle kendinden önceki kelimeye tabidir. Bunlar kendinden önceki isme bazı yönlerden benzediği için bu şekilde isimlendirilmiştir.¹¹ Sıfatlar, cümlede ana öğe olmamalarına rağmen cümledeki belirsizliği gidererek anlamı pekiştirir. Sıfat kullanılmadığında veya yanlış bir şekilde i'râblandığında cümlenin anlamında ciddi bir bozulma meydana gelmektedir.¹² Bu makalede Arapça mevsûf kelimeler, altı çizili olarak gösterilmektedir. Bir defa nitelenen kelimenin, bir çizgi; iki defa nitelenen kelimenin, iki çizgi; üç defa nitelenen kelimenin ise üç çizgiyle altı çizilmiştir. Genellikle mevsûftan sonra gelen kelimelerin sıfat olduğu anlaşılabilmekte ancak bir kelime birden fazla nitelendiğinde veya araya fasıla girdiğinde sıfatları ayırmak zorlaşmaktadır.

Bazı isimlerin sıfat mı yoksa bedel mi olduğu konusu ihtilâfıdır. Sîbeveyhi'ye göre مررتُ برجلين رجل صالح cümlesinde رجلين kelimesi mevsûf, sonraki kısmı ise bedel veya sıfat olarak yorumlanabilir. رجل kelimesinin tekrarlanması ise te'kid etmek içindir.¹³

⁵ Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullah Cemâluddin İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-nedâ ve bellî's-senâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Kahire: y.y., 1383), 285.

⁶ "sıfat", *Güncel Türkçe Sözlük* (Erişim 23 Nisan 2024).

⁷ Ali İbn Yaiş, *Şerhu'l-mufasssal li'Z-Zemahşerî*, ed. Emil Bedi Yakub 1-6 (Beyrut: y.y., 2001), 2/232.

⁸ el-Galâyîni Mustafâ, *Câmi'u'd-dürûsi'l-'Arabîyye* (Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1993), 2/221, 222.

⁹ İbn Yaiş, *Şerhu'l-mufasssal*, 2/233.

¹⁰ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-nedâ*, 285.

¹¹ Abduh Râcihi, *et-Tatbîku'n-nahvî* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1999), 373.

¹² Turabi, "En'âm Sûresinde Sıfat ve İşlev Açısından Anlamı", 110.

¹³ Amr b. Osman Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdusselam Muhammed (Kahire: y.y., 1988), 1/431.

Nahiv ilminde sıfatlar, “müştâk (türemiş) olan” veya “müştâk olarak yorumlanabilen” kelimelerden oluşur. Bir başka yönden de sıfatlar müfred ve cümle olmak üzere iki türlüdür. Cümle olmayan sıfatlara müfred sıfatlar denir. Bu sıfatlar, sayı, marifelik, cinsiyet ve i'râb açısından mevsûfuna uyum sağlarlar.

Sîbeveyhî, (ö. 180/796) *el-Kitâb* adlı eserinde nekre bir kelimenin marife bir sıfatla nitelenip nitelenemeyeceği konusunu tartışır. Nekre ismin sıfatının marife olmasının mümkün olduğunu söyleyip şiirlerle istişhadda bulunur, *لِي عِشْرُونَ مِثْلَهُ* (Onun benzeri olan yirmi bende vardır.) örneğini verir. Burada son iki kelime sıfat terkibinden oluşup muahher mübtedâdır. Haber, şibh-i cümle; mübtedâ, nekre olduğu için haber öne geçmiş olup *مِثْلَهُ* kelimesi zamire muzâf olduğu için marifedir. Genel kurala göre, sıfat ve mevsûf arasında marife ve nekre olma açısından bir uyum olması gerekir. Yani, eğer mevsûf marife (belirli) ise, sıfat da marife olmalı; eğer mevsûf nekre (belirsiz) ise, sıfat da nekre olmalıdır. Fakat nadiren de olsa, sıfat ve mevsûf arasında bu uyum olmayabilir. Örneğin, burada marife olan *مِثْلَهُ* kelimesi nekre olan *عِشْرُونَ* mübtedâsının sıfatıdır.¹⁴ Kur'ân'da *وَعَدَدَهُ جَمْعَ مَا لَا وَعَدَدَهُ* ayetleri¹⁵ de buna şahid getirilmiştir. Burada ism-i mevsûl marifedir ve kendisinden önceki *كُلِّ هَمْزَةٍ لَمْزَةٍ* kısmının sıfatıdır.¹⁶

Cümle olan sıfatlar, isim cümlesi, fiil cümlesi ve şibh-i cümle olmak üzere üçe ayrılır. Otur, kalk, gel, git gibi fiil cümleleri talep içerdikleri için sıfat olarak kabul edilemezler. Çünkü sıfat olarak nitelendirilen fiil cümlelerinin, inşa cümlesi olması gerekir. İsim ve fiil cümlesi içeren sıfatlarda, mevsûfa ait olduğunu belirten bir zamir bulunurken; şibh-i cümleli sıfatlarda ise böyle bir zamir bulunmaz. Bu nedenle, şibh-i cümleli sıfatlarda sıfat-mevsûf ilişkisini anlamak daha zor olabilir. İsim cümlesindeki zamir, mevsûfu nitelediğini belirtirken; fiil cümlesinde ise cinsiyet ve sayı uyumu, mevsûf ile uyumlu hale gelir. Bu sayede sıfatın hangi kelimeyi nitelediği anlaşılabilir.¹⁷

Sıfat, isimden sonra gelir. Örneğin *سَمِعْتُ طَالِبًا يَقْرَأُ* cümlesinde mefûlün bih olan *طَالِبًا* kelimesi nekre olarak gelmiş, kendisinden sonra gelen *يَقْرَأُ* fiil (cümlesi) tarafından nitelenmiştir. Dolayısıyla *طَالِبًا* kelimesi mevsûf; *يَقْرَأُ* cümlesi de sıfattır. Şibh-i cümle olan haberlerde haberin başında hazfedilmiş olan bir isim vardır, fakat bu zikredilmeyerek sadece harf-i cerli bir isim veya zarf ve mazruftan oluşan mecrûr kelime öbeği sıfatın yerine geçer. Örneğin *مِنْ مِصْرَ هَذَا رَجُلٌ* cümlesinde *هَذَا* mübtedâ, *رَجُلٌ* haber ve mevsûf, ondan sonra gelen *مِنْ مِصْرَ* şibh-i cümlesi de sıfat olup mahallen merfûdur. *مِنْ مِصْرَ* olan şibh-i cümle başına *قَائِمٌ* gibi bir isim takdir edilir.¹⁸ Bu tür sıfat terkiplerinin mecrûr, merfû veya mansûb mu olacağı konusu tartışmalıdır. Bu konu çok ayrıntılı olduğu için daha fazla ayrıntıya girmeyeceğiz ancak bu tür olanları biz mecrûr olarak kabul edeceğiz.

İbn Serrâc'a (ö. 316/929) göre sıfatla asıl olan nekre olmaktır, çünkü marifeler zaten kendi başlarına tanınabilir. Fakat mevsufun bilinmeyen başka özellikleri de olacağından bunlar sıfatla açıklanabilir. Fakat nekreler ise sıfat alarak marifeliğe yaklaşır, bu sayede anlamı genişler.¹⁹ İbn Ya'îş'e göre ise sıfatlar, nekrelerde tahsis, marifelerde izah için gelmektedir.²⁰

Sıfatlar, müştâk olan veya müştâk olarak yorumlanabilen kelimelerle oluşturulur.²¹ Nitelediği kelimenin i'râbını alır, mevsûfunu nitelerken²² tahsis, ta'mim, medih, zemm, terahhum, ibham veya te'kid anlamı katar.²³

¹⁴ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, I/427.

¹⁵ el-Hümeze, 104/1, 2.

¹⁶ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-nedâ*, 286.

¹⁷ Râcihi, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 374, 375.

¹⁸ Râcihi, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 377.

¹⁹ Ebû Bekir Muhammed b es-Sırrî b. Sehl en-Nahvî İbn Serrâc, *el-Uşûl fi'n-nahv*, thk. Abdülhüseyn el-Fetlî (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, t.y.), 2/23.

²⁰ İbn Ya'îş, *Şerhu'l-mufasssal*, 2/232.

²¹ Râcihi, *et-Tatbîku'n-nahvî*, 376; İbn Ya'îş, *Şerhu'l-mufasssal*, 2/234.

İbn Serrâc, sıfatları anlam bakımından belirli kategorilere ayırarak inceler. Bazıları şunlardır: Sıfat, mevsûfun kendisinde olan bir özelliği içerir. Bunlar, renk, kusur, özellik, uzunluk kısalık, güzellik çirkinlik gibi özelliklerdir. Sıfat, bazen fâilin gerçekleştirdiği bir eylemi tanımlarken, bazen de fiil içermeyen bir bağlamda mevsûfun özelliklerini ifade eder. Bu durumda sıfat, mevsûfun doğrudan gerçekleştirdiği bir fiili değil; düşünme, bilme, üzülmeye, sevinme gibi soyut özelliklerini ifade eder. Ayrıca sıfatlar, bir kişinin veya nesnenin aileye, beldeye, mesleğe ya da belirli bir türe aidiyetini de gösterebilir.²⁴

Sahip anlamına gelen ذى edatı, daima muzâf olup kendisinden sonra bir muzâfün ileyh gerektirir. Örneğin مررت برجل ذي إبل وذی أدب وذی عقل وذی مروءة Tay kabilesine göre ذو kelimesi الذي anlamına gelmekte ve marife olarak nitelenmektedir.²⁵ Müennes, tesniye ve cemi için çekimleri kullanılır:²⁶ Örneğin مررت بامرأة ذات مررت برجلين ذوي مال وهذان رجلان ذوا مال وهاتان امرأتان ذواتا مال وهؤلاء رجال ذوو مال ونساء ذوات مال ; جمال

Her sıfat terkibi, bu anlam kategorilerinden birine girmektedir.

1.1. Müfred Olan Sıfatlar

Sarf ilminde “müfred,” tekil olma durumunu ifade ederken; nahiv ilminde “cümle olmayan kelimeleri” ifade eder. Örneğin “القراءة لفهم القرآن /Kur’ân’ı anlamak için okumak” ibaresi tamamlanmamış cümle olduğu için müfred sayılırken, “القراءة لفهم القرآن جيدة”, “القرآن /Kur’ân güzeldir”, “اقرأ القرآن /Kur’ân okuyorum” ifadeleri ise tamamlanmış cümlelerdir. İbrâhîm sûresindeki sıfatların çoğu müfred sıfatlar olup genellikle ayetlerin sonunda ve mecrûr olarak gelmektedir.

1.1.1. Merfûlar

Merfû sıfatlar, mübtedâ, haber, fâil, nâibü fâil, kâne’nin ismi ve inne’nin haberi gibi merfû durumda bulunan mevsûflara gelen sıfatlardır. Örneğin فِي ذَلِكَ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ibaresinde²⁷ بَلَاءٌ kelimesinin iki adet sıfatı vardır. Bunu ifade etmek için bu altına iki çizgi konulmuştur. (Çalışmanın tamamında bu yöntem takip edilmiştir.) İlk sıfat, مِنْ رَبِّكُمْ sıfatı car-ı mecrûr şibh-i cümle olduğu için ileride açıklanacaktır. Bu bölümümüzle ilgili sıfat tamlaması mübtedânın ikinci sıfatı olan عَظِيمٌ kelimesidir.²⁸ Bu sıfat, Allah’ı yüceltmek için gelmiştir.

Genel kurala aykırı olarak nekre isim bazen marife bir sıfatla nitelendirilebilir.²⁹ İbrâhîm sûresinde, nekre bir mevsûfun marife bir sıfatla nitelenmesine örnekler bulunmaktadır. Onuncu ayette, mevsûf olan مِثْلُكُمْ kelimesi nekre olmasına rağmen مِثْلُ kelimesinin (marife olan zamire muzâf olduğu için) مِثْلُنَا ve مِثْلُكُمْ şeklinde marife gelerek بَشَرٌ kelimesini nitelemektedir. Bu ayetler de peygamberlerin insanlardan biri olduğunu bildiren مِثْلُنَا ve إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا lafızlarında³⁰ مِثْلُ kelimeleri, kendisinden önceki isme sıfat olarak gelmiştir. Buradaki مِثْلُكُمْ kelimesi bedel olarak da i’râblanabilir.³¹ Çünkü başlangıçta yer alan إِنْ

²² Abdullah b. Yusuf el-Ensârî İbn Hişâm, *Hâşiyetâni li İbni Hişâm alâ elfiyeti İbn Mâlik*, thk. Cabir b. Abdullah (Medine: Camiatü'l-Lugati'l-Arabiyye, 1440), 2/957.

²³ Muhammed b. Abdullah İbn Malik, *Şerhü teshîli'l-fevâid*, thk. Abdurrahman Seyyid - Muhammed Bedevî el-Mahtûn (el-Cîze: Hicrûn littiba'a, 1990), 3/306.

²⁴ İbn Serrâc, *el-Uşûl fi'n-nahv*, 2/23.

²⁵ İbn Serrâc, *el-Uşûl fi'n-nahv*, 2/23-27.

²⁶ İbn Serrâc, *el-Uşûl fi'n-nahv*, 2/23, 24, 25.

²⁷ İbrâhîm 14/6.

²⁸ Behcet Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal fi kitâbi'l-mürettel* (Amman: y.y., 1417), 1/61.

²⁹ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/427, 428.

³⁰ İbrâhîm 14/10, 11.

³¹ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 6/19.

harfî bir nefy edatı olduğu için i'râbtan mahallî yoktur.³² Ayette menfî bir istisna olduğu ve müstesna minh zikredilmiş, bu durum ayetin müsbet yapısıyla uyumlu olduğundan bedel olarak i'râblanabilir.³³

İleride değineceğimiz üzere *أَنْ تَصُدُّونَ* âyetindeki³⁴ *بَشَرٌ* mevsûfu önce müfred olarak nitelenmiş ardından da bir fil cümlesi ile tekrar nitelenmiştir. Bazı meallerde bu cümle sıfat olarak değil de cümle-i istinafiye olarak “Bizi babalarımızın taptıklarından alıkoymak istiyorsunuz.” manasında çevrilmiştir.³⁵

Mübtedâ olarak gelen *غَلِيظٌ* *عَذَابٌ* *وَمِنْ وَرَائِهِ* ibaresinin³⁶ son iki kelimesi de sıfat terkididir. *غَلِيظٌ* kelimesi kendisinden önceki kelimeyi nitelemiştir. Mevsûf (nitelenen kelime) muahhar mübtedâ olduğu için merfûdur. Sıfatı da müfred olduğu için damme ile lafzen merfû olmuştur.³⁷ Bu âyette *غَلِيظٌ* sıfatı bir öncekinden daha şiddetli ve daha katı bir azabın kafirleri kuşattığını ifade etmektedir. Bu azabın nefesleri kestiği söylenir. Bu âyetler muhtemelen Mekke’de Hz. Peygamber’e boykot uygulayan müşrikleri uyarıcı niteliktedir.³⁸

Yine âyet sonunda *ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ* şeklinde haberi niteleyen sıfat tamlaması yer almaktadır. Bu cümle hal olarak kabul edilip mansûb şeklinde (Arapça ifadede) *ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ مَدْعُوًّا* şeklinde takdir edilir.³⁹ Veya buradaki *ذَلِكَ* ism-i işareti, ism-i mevsul gibi amel edip devamı da onun sıla cümlesi olarak sayılıp i'râbdan mahallî olmaz. Takdiri *الذي هو الضلال البعيد يدعو* şeklinde yapılabilir. Burada *ذَلِكَ* yine mansûb olur. Bu kelimedeki *لَا* ism-i mevsuldür.⁴⁰ Bu görüş, Kûfe ekolüne göredir çünkü Basra ekolü *لَا* harfini ismi mevsul olarak kabul etmez.⁴¹ Bu âyetin sonundaki iki kelime yine sıfat terkidibi olup mevsûf haber konumunda olduğu için merfûdur, dolayısıyla sıfatı da mevsûfa uygun olarak lafzî hareke ile merfûdur.

إِنَّ الظَّالِمِينَ هُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ âyetinde⁴² *إِنَّ* harfinin haberi, isim cümlesi olarak gelmiştir. Bu haber cümlesi kendi içinde *هَمْ* *عَذَابٌ* (şibh-i cümle) olan *هَمْ* ve *عَذَابٌ* kelimesinden oluşan muahhar mübtedâ yapısını içermektedir. Burada *عَذَابٌ* kelimesi hem muahhar mübtedâ (sonradan gelen mübtedâ) hem de mevsûf konumundadır. *أَلِيمٌ* kelimesi ise onun sıfatı olup “duyuları örten, acı veren” anlamına gelmektedir. Bu terkinin Türkçeye “kuşatıcı azap” şeklinde çevrilmesi mümkündür. Çünkü bu azap, insanın algılarını tamamen kuşatarak gözlerini perdelemekte ve azaba uğrayanların görme yetisini kaybetmesine sebep olmaktadır.⁴³

Bu sıfat tamlaması, Kur'ân-ı Kerîm'de kırk altı kez geçmektedir. Sıfat terkipleri genellikle nekre olarak gelerek tefhim (anlamı güçlendirme) ve tazim (yüceltme), ayrıca mübalağa (abartı) ve nitelenen şeyin şiddetini vurgulama işlevi görmektedir.

³² Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 8/234.

³³ Burada *بَشَرٌ* kelimesi fâil olarak i'râblanabilir. Böyle bir cümlede baştaki olumsuzluk edatları ve istisna edatı *لَا* ile giderilmiş, anlam ise tekid edilmiştir. Bu te'kid, Türkçe diline tercüme edilirken “sadece” kelimesiyle “ben sadece bir beşerim” şeklinde çevrilebilir.

³⁴ İbrâhîm 14/10.

³⁵ Karaman, *Kur'an yolu tefsiri*, İbrâhîm 14/10.

³⁶ İbrâhîm 14/17.

³⁷ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 6/25.

³⁸ Cârullah Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *Tefsîru'l-keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407), 2/546.

³⁹ Osman Ebu'l-Feth İbn Cinnî, *Sırru snâ'ati'l-i'râb* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 2/78.

⁴⁰ İbn Cinnî, *Sırru snâ'ati'l-i'râb*, 2/79.

⁴¹ Abdullah b. Yusuf el-Ensârî İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb an kütübî'l-eârîb*, thk. Abdullatif Muhammed el-Hatib (Kuveyt: et-Turasü'l-'Arabî, 2000), 309.

⁴² İbrâhîm 14/22.

⁴³ Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ Ebu'l-Hüseyn Kazvînî, *es-Sâhibî fî fıkhi'l-luğati'l-Arabîyyeti ve mesâlihi ve süneni'l-Arabî ve kelâmihâ*, thk. Ali Beyzûn (Beyrut: y.y., 1997), 181.

sonra gelen ism-i mevsulün haber olması; ikincisi bir mübtedâ takdir edip lafzatullahın هو الله şeklinde haber olması; üçüncüsü de lafzatullahın mübtedâ olarak i'râblanıp haberinin önceden zikredildiği için hazfedilmesi şeklindedir.⁵⁸

Altıncı âyette لَكُمْ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ lafzının⁵⁹ sonunda muzâfun ileyh olarak mübalağa sigasında olan iki kelime sıfat terkididir.⁶⁰ Bu, belalara sabreden, nimetlere şükreden anlamına gelmektedir.⁶¹

Kur'ân'da birkaç defa geçen başka bir sıfat terkihi de إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ibaresinin⁶² son iki kelimesidir. مُّسَمًّى kelimesi mecrûr olduğu halde cer alameti olan kesrayı zahiri olarak alamadığı için i'râbı lafzî değildir. Sonunda bulunan elif-i maksure olan ى harfinden dolayı maksur isim olup takdiri olarak i'râblanır. Sıfat olan bu kelime اسم kelimesinden türemiş olup isimlendirilen şeyi ifade eder.⁶³ Bu sıfat terkihi “Allah'ın belirlediği bir süre” anlamına gelmektedir.⁶⁴

Ayetin sonunda ise فَأَتُونَا بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ şeklinde mefûlün bih gayri sarihe sıfat olarak gelen mecrûr bir sıfat tamlaması yer almaktadır. “açık” anlamına gelen ve if'al babında ism-i fâil vezninde bir isim olan مُّبِين kelimesi kendisinden önceki سُلْطَانٍ kelimesini niteleyerek te'kid etmiştir.⁶⁵ Ayetin sonunda muzâfun ileyh olduğu için mecrûr olarak gelen zorba ve kötülükte inat edenlerin kaybedeceğini ifade eden وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ âyetinin⁶⁶ sonundaki iki kelime sıfat terkididir.⁶⁷

Cümlede mefûlün bih gayri sarihin sıfatı olarak gelen لَنْ يَشَأَ يُذْهِبَكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ lafzının⁶⁸ sonunda yer alan terkiptir. Mevsûf olan kelime kendisine bitişen harf-i cerden dolayı mecrûrdur.⁶⁹ Bu ibarede terecci ifade eden لَنْ harf-i geldiği için mana istikbal (gelecek zaman) manasından ziyade “eğer dilesen” gibi şart, dilek anlamındadır.⁷⁰

Mekân zarfı olan bir kelimenin غير kelimesiyle nitelendiği örnek ise أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ âyetindeki⁷¹ غير kelimesi kendisinden önceki kelimeyi nitelediği için sıfattır.⁷² Burada Kâbe'nin çevresinin o zaman “ekin bitmeyen bir vadi” olduğu ifade edilmiştir. Burada واد kelimesi mevsûf; غير kelimesi ise sıfattır. Sonraki kısmı da onun muzâfun ileyhidir.

Zaman zarfı olarak gelen bir kelimeyi niteleyen bir sıfat da إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ ibaresinin⁷³ son iki kelimesidir. Buradaki son iki kelime sıfat terkihi olup mevsûf harf-i cerle mecrûr olduğu için sıfat da mecrûr olarak ona tabi olmuştur.⁷⁴

⁵⁸ Abdullah b. Hüseyin b. Ebu'l-Bekâ Abkarî, *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'ân*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (İsa el-Bâbî el-Halebî, 1976), 1/220.

⁵⁹ İbrâhîm 14/6.

⁶⁰ Ahmed Abid Du'âs - el-Kâsım İsmail Mahmud, *İ'râbu'l-Kur'ani'l-kerîm* (Dımaşk: Dâru'l-Münir, Dâru'l-Fârâbî, ts.), 2/1135.

⁶¹ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 9/177.

⁶² İbrâhîm 14/10.

⁶³ Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî, *Netîcü'l-fikr fî'n-nabvi* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 32.

⁶⁴ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 6/18.

⁶⁵ Du'âs - İsmail Mahmud, *İ'râbu'l-Kur'ani'l-kerîm*, 2/127.

⁶⁶ İbrâhîm 14/15.

⁶⁷ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 5/198.

⁶⁸ İbrâhîm 14/19.

⁶⁹ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 6/28.

⁷⁰ İbn Malik, *Şerhü'teshâhî'l-ferâid*, 1/25.

⁷¹ İbrâhîm 14/37.

⁷² Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 6/48.

⁷³ İbrâhîm 14/52.

⁷⁴ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 6/54.

Sıfatla mevsûf arasına bazı durumlarda bir fasıla girebilir. Örneğin *شَكٌّ لِّمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٌ* lafzında⁷⁵ *شَكٌّ* kelimesinin sıfatı olan *مُرِيبٌ* kelimesi sıfat olup manayı te'kid etmiştir. Çünkü mevsûfta da sıfattaki gibi “şüphe” anlamı vardır. Bu ayette *لِّمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ* kelimesi bir görüşe göre *شَكٌّ* kelimesine müteallik, diğer bir görüşe göre ise *شَكٌّ* kelimesinin ikinci sıfatıdır.⁷⁶

Bu sûredeki sıfat ve mevsuf arasına fasılanın girdiği diğer bir sıfat tamlaması da *أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ* ifadesinde⁷⁷ bulunmaktadır. Sıfat terkinin arasına fasıla girdiği nadir durumlardan biri buradaki gibi fasılanın haberin bir kısmı olması durumudur.⁷⁸ Burada *شَكٌّ* kelimesi muahher mübtedâdır. *فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ* ise haberin sıfatıdır. Baştaki hemze, istifhamı inkârîdir yani Allah hakkında şüphe etmenin mümkün olmadığını ifade etmektedir. Fasıladan sonra sıfatı gelen *أَفِي اللَّهِ* lafzı ise mukaddem haberdur.⁷⁹ İbn Akîl ise burada mübtedâ (mevsuf) ve sıfatının arasına fasıla girdiği görüşündedir.⁸⁰ Bu âyet hakkında şöyle bir takdir de yapılmıştır: *أَفِي صِفَاتِهِ شَكٌّ؟* yani Allah'ın sıfatlarında hiçbir şüphe olabilir mi? şeklinde icâz için hazırlanmış söylenir.⁸¹ Bu sıfatı bedel kabul edenler de vardır.⁸²

Mevsûf, bazen mefûl-u leh konumunda da gelebilir. *وَبَرِّزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ* âyetinde⁸³ lafzatullah, ل harf-i ceriyle mecrûrdur. Bundan dolayı tazim için gelen iki isim aralarında atıf harf-i olmaması için mecrûr iki ayrı sıfatla nitelenmiştir.

1.1.4. Sıfat Olduğu İhtilaflı Olan İsimler

Dilcilerin eserlerinde i'râbla ilgili tartışmaları ayrı bir başlık altında incelemeyi uygun gördük. Bu tartışmalardan birisi, mevsûf olan kelimelerin tespiti konusundadır. Sıfatın belli olduğu halde, mevsûfun belirsiz olması ile ilgilidir. Buna İbrâhîm sûresindeki on sekizinci ayette yer alan *مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَحْمَةِ أَعْمَالِهِمْ كَرَمَادٍ* ayetinde⁸⁴ sıfat olan *عَاصِفٍ* kelimesi örnek verilebilir. Çoğunluğa göre bu kelime kendisinden hemen önceki kelimenin değil, daha öncesinde geçen *الرَّيْحِ* kelimesinin sıfatıdır. Aslında merfû olduğu halde mücaveretten dolayı mecrûr olarak harekelenmiştir. Şahid olarak getirilen *جَحْرٌ صَبَّ حَرْبٌ* ifadesinde de sıfatla mevsûf arasına bir fasıla girmiş, sıfat kendisinden önceki kelimenin i'râbını almıştır. Araplar bazen sıfatla mevsûf arasına gelen kelimeyi zarf olarak da i'râblandırırılar. Sıfatı da zarf sıfatlardan sayarlar. Bu âyette geçen *يوم* kelimesi de في harf-i ceriyle mecrûr olup genel görüşe göre zarftır.⁸⁵ *عاصف* kelimesinin *يوم* kelimesine sıfat olması da mümkündür. Kur'ân'da bunun başka örnekleri de bulunmaktadır.⁸⁶

⁷⁵ İbrâhîm 14/10.

⁷⁶ Ahmed Mustafa Muhyiddin, *İ'râbü'l-Kur'an ve beyânühü*, 5/163.

⁷⁷ İbrâhîm 14/7.

⁷⁸ İbn Mâlik Cemalüddin Ebû Abdullah Muhammed, *Şerhu'l-Kâfiyeti's-şâfiye*, thk. Abdulmünim Ahmed Herevî (Mekke: Camiatü'l-Ümmü'l-Kura, 1982), 2/148.

⁷⁹ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 6/17; İbn Hişâm Cemaleddin Ebû Muhammed, *Kavaidü'l-İ'râb ve Nüzhetü't-Tullâb*, thk. Şibrâvi b. Ebî Muatî el-Misrî (Daru'r-Riyâde, 2021), 43.

⁸⁰ Bahaeddin İbn Akîl, *el-Müsaid alâ teshîli'l-fevâid*, thk. Muhammed Kamil Berekât (Mekke: Camiatü'l-Ümmü'l-Kura, 1405), 2/382.

⁸¹ İbn Yâiş, *Şerhu'l-mufasssal*, 4/472.

⁸² Abkarî, *et-Tibyân fi i'râbi'l-Kur'an*, 1/221.

⁸³ İbrâhîm 14/49.

⁸⁴ İbrâhîm 14/18.

⁸⁵ Ebu'l-Münzir Seleme b. Müslim Avtebi Suhârî, *Kitabü'l-İbane fi'l-lugati'l-Arabîyye*, thk. ve diğerleri Abdülkerim Halife (Maskat: Vizaretü't-Türasi'l-Kavmi ve's-Sekafe, 1999), 1/243.

⁸⁶ Ebu Ubeyd Ahmed b. Muhammed Herevî, *el-Garîbü'ne fi'l-Kitâbi ve'l-hadîs*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî (Suud: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1999), 4/285.

Ferrâ, bunun iki türlü i'râblanabileceği görüşündedir. Birincisine göre الرِّيح kelimesinin mevsuf olup في يَوْمٍ kelimesine mücaveretten dolayı sıfat olan عاصف kelimesinin mecrûr olması, ikinci i'râb ise bizim burada tercih ettiğimiz üzere kendisinden önceki kelimeye sıfat olmasıdır. Takdiri في يَوْمٍ عاصف الرِّيح şeklinde olabilir.⁸⁷ Ferrâ'dan rivâyette bulunan Sa'leb (ö. 291/904), bunun üç şekilde izah edilebileceğini aktarır ve üçüncü şekli alışılmadık bir biçimde izah eder⁸⁸ fakat kaynak gösterdiği yere baktığımızda üçüncü bir izaha rastlamamaktayız. Ferrâ'nın *Me'âni'l-Kur'an* adlı eserinde burada i'râbın iki türlü de mümkün olabileceğini belirtir.⁸⁹

Bazı dilciler buradaki sıfat hakkında farklı görüşler ileri sürmüştür. Onlar, عاصف kelimesinin في يَوْمٍ şeklinde muzâf olduğunu, muzâfun ileyhin daha önce zikredildiği için hazfedildiğini söyler.⁹⁰ Bazıları ise عصف ذي şeklinde buna bir takdir yapar.⁹¹ Zemahşerî'ye göre bu âyetle الدين ile başlayan kısım أعمالهم kelimesi gibi uygun mevsûf takdir edilerek sıfat sayılabilir.⁹²

Bazı kelimelerin bedel, sıfat veya atf-ı beyandan hangisi olduğu tartışılmıştır. Bu kelimelerden biri de çoğunluğa göre bedel olarak kabul edilen fakat bazılarına göre sıfat sayılan ماء صديد âyetinin⁹³ sonundaki صديد kelimesidir. Bu isim bedel olduğu halde İbn Atiyye gibi bazı dilciler, onun sıfat olduğunu söyler.⁹⁴ Burada, ماء kelimesinden sonraki صديد kelimesi hakkında üçüncü görüş ise onun atf-ı beyan olduğu yönündedir. Buna göre صديد kelimesi “cehennem ehlinin vücudundan akan sıvı” anlamına gelmekte olup kendisinden sonra mübhem olan ماء kelimesini açıklamaktadır.⁹⁵ Ebû Hayyân (ö. 745/1344) ve İbn Atiyye (ö. 541/1147) صديد kelimesinin sıfat olduğunu söylerken هذا خاتم حديد cümlesini buna şahit olarak getirir. Burada teşbih edatının ıskat edildiği de söylenir. Bu durumda “irin gibi bir su” anlamı verilebilir. İbn Atiyye bunun aslının irin olduğunu belirtir. Zemahşerî ise bu kelimenin suyun atf-ı beyanı olduğunu, sudaki mübhemliği giderdiğini söyler. Basralılar atf-ı beyanı caiz görmezken, Kûfeliler ise bunun caiz olduğunu söyler. ماء من kelimesi يسقى fiiline müteallıktır, صديد kelimesi de bedeldir veya atf-ı beyandır. Bu takdirde Cehennem ehlinin insanların vücutlarından çıkan irin suyunu yutmak zorunda kalacakları ifade edilmiştir.⁹⁶

1.2. Cümle Olan Sıfatlar

1.2.1. Merfûlar

Sûrenin ilk âyetinde كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ lafzında⁹⁷ hurûf-u mukattadan sonra gelen ilk kelime mevsûf, ikinci kelime ise fiil cümlesi olarak gelen sıfat cümlesidir. Kendisinden önceki kelime nekre olduğu için sıfattır, eğer kendisinden önceki kelime marife olsaydı sıfat yerine hal olacaktı.

⁸⁷ Yahya b. Ziyad, *Me'âni'l-Kur'an*, 2/72, 3/286.

⁸⁸ Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya Sa'leb, *Me'âni'l-Kur'an ve i'râbü'ü*, thk. Hasan Zahir el-Lehebî (Lübnan: Daru'l-Kütübi'l'İlmiyye, 1971), 30.

⁸⁹ Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'an*, 2/73.

⁹⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dînûrî İbn Kuteybe, *Te'vilü müşkili'l-Kur'an*, thk. İbrâhîm Şemseddin (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l'İlmiyye, ts.), 138.

⁹¹ Ebû Zekerîya Yahya b. Ali el-Hatîb et-Tebrîzî, *el-Mulabhas fî i'râbi'l-Kur'an*, thk. Yahya Murad (Mısır: Kütübün Arabiyyetün, t.y.), 98.

⁹² Zemahşerî, *Tefsîru'l-keşşâf 'an hakâiki gâvâmidî't-tenzîl*, 2/547.

⁹³ İbrâhîm 14/16.

⁹⁴ Ahmed Mustafa Muhyiddin, *i'râbü'l-Kur'an ve beyânü'ü*, 5/169.

⁹⁵ Zemahşerî, *Tefsîru'l-keşşâf 'an hakâiki gâvâmidî't-tenzîl*, 2/546.

⁹⁶ Muhammed b. Yûsuf b. Ali Endelûsî, *el-Babru'l-muhît fî't-tefsîr*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1460), 6/419.

⁹⁷ İbrâhîm 14/1.

1.2.2. Mansûblar

Bu sûrede mansûb olarak gelen fiil sıfat terkihi Kur'ân-ı Kerîm'de birçok defa tekrarlanan وَأَدْخِلَ الَّذِينَ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ âyetinde yer almaktadır.⁹⁸ Burada “cennetler” anlamına gelen “جَنَّاتٍ” kelimesi” kendisinden sonraki “altlarından ırmaklar akan” anlamına gelen bir fiil cümlesiyle nitelenmiştir.⁹⁹

1.2.3. Mecrûrlar

Bilindiği üzere mecrur, harf-i cer veya izafetten dolayı gelebilmektedir. Bu sûrede sadece harf-i cerle mecrur olan cümle sıfatlara örnekler bulunmaktadır. Mefûlün bih gayr-i sarîh olarak gelen وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ âyetinde¹⁰⁰ (birinci sıfatı daha önce müfred sıfata örnek olarak verdik) mevsûf olan مَاءٍ kelimesi ikinci defa bir fiil cümlesiyle vasıflanmıştır. Burada cehennem ehlinin ne kadar zor bir durumda olduğu tasvir edilmiştir. Onların irinden olan bu suyu yutmaya çalışacağı fakat yutamayacağı, azabın onları her taraftan kuşatacağı fakat onların ölemeyeceği anlatılır. Âyette kullanılan كَاد fiili “neredeyse” anlamındadır. Bu kelime ile içeceği ağzına bile yaklaştıramayacağı belirtilmiştir.¹⁰¹

Bazı dilcilere göre الرَّيْحُ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرَّيْحُ âyetindeki¹⁰² sıfat olarak nitelenen رَمَادٍ kelimesi aynı zamanda mevsûftur. Kendisinden sonra gelen fiil cümlesi sıfatıdır. Bu durumda bu âyette hem sıfat hem de mevsûf olan bir kelime bulunmaktadır.

Fiil cümlesinin sıfat olarak geldiği bir başka örnek ise كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ âyetinde¹⁰³ yer almaktadır. Daha önce değindiğimiz üzere شَجَرَةٍ kelimesi mevsûf olup kendisini niteleyen üç adet sıfat vardır. Birincisi müfred, ikincisi isim cümlesi, üçüncüsü de fiil cümlesidir. İsim cümlesi أَصْلُهَا ثَابِتٌ sıfatında mevsûfa dönen هَا zamiri âid zamiridir. Üçüncü sıfat olan حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا ifadesi fiil cümlesi olup, fiil mevsufa uygun olarak müennes gelmiştir ve mevsufa dönen هَا zamirini içermektedir. Bu âyet, çeşitli örnekler içerdiği için ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Mefûlün leh olan bir ögenin sıfatına örnek olarak تَشَخُّصٌ فِيهِ الْإِنْبِصَارُ âyetindeki تَشَخُّصٌ فِيهِ İMَّا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشَخُّصٌ فِيهِ الْإِنْبِصَارُ cümlesi¹⁰⁴ kendisinden önceki يَوْمٍ kelimesini nitelemektedir. Cümle ل harf-i cerinden dolayı mahallen mecrûrdur. Allah, zalimlerin azabını “gözlerin açıldığı, korkudan başların hiçbir tarafa çevrilmediği güne” erteler, şeklinde verilebilir.¹⁰⁵ Bu tabir وَشَخْصٌ بِبَصَرِهِ عِنْدَ الْمَوْتِ cümlesinde olduğu gibi “ölüm anında başını hiçbir yere çevirememek” anlamına gelmektedir.¹⁰⁶ Bir şey yükseldiğinde ve uzakta ortaya çıktığında شَخْصٌ kelimesi kullanılır. Gözünü açıp hiçbir tarafa çeviremeyen kişi için de bu kelime kullanılır. Bir şeyi fark etmek anlamında kullanılır.¹⁰⁷

1.3. Şibh-i Cümle Olan Sıfatlar

Şibh-i cümleler tam cümle olmadığı halde cümle anlamını ifade eden yapılardır. Car ve mecrûrdan veya zarf ve mazruftan oluşur. İrabı ise cümlede olduğu gibi mahallîdir. Şibh-i cümleler, mübtedâsı

⁹⁸ İbrâhîm 14/23.

⁹⁹ Abdullah 'Ulvân Komisyon, *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abduh Abduh, er-Râcihi (Tanta: Dâru's-Sahâbe, 2006), 2/1146.

¹⁰⁰ İbrâhîm 14/16, 17.

¹⁰¹ Zemahşerî, *Tefsîru'l-keşşâf 'an bakâiki ğavâmidî't-tenzîl*, 2/546.

¹⁰² İbrâhîm 14/18.

¹⁰³ İbrâhîm 14/24, 25.

¹⁰⁴ İbrâhîm 14/42.

¹⁰⁵ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 6/52.

¹⁰⁶ Cebel Muhammed Hasan, *el-Mu'cem el-iştikâkî el-müessal* (Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 2010), 2/113.

¹⁰⁷ Komisyon (Kahire: Mu'cemu'l-Luġati'l-Arabiyye, 1976), “el-Mu'cemü'l-vasît”, md. شخص.

hazfedilmiş isim cümleleridir. Daha iyi anlaşılması için كَائِن veya مُسْتَقَرٌّ gibi mübtedâ konumunda bir isim takdir edilir. Şibh-i cümlede aslında hazf olan kelime sıfattır. Fakat o lafızda bulunmadığı için geride kalan şibh-i cümleye sıfat denilebilir. Şibh-i cümle olan sıfatları anlamak diğerlerine göre daha zordur. Çünkü mevsûfa dönen bir zamir veya uyumlu gelen bir fiil bulunmaz. İbrâhîm sûresinde şibh-i cümle sıfatlar şunlardır:

1.3.1. Merfûlar

Daha önce de zikredildiği üzere وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّنْ رَبِّكُمْ ibaresinde¹⁰⁸ بَلَاءٌ kelimesinin iki adet sıfatı vardır. İlk sıfat olan مِّنْ رَبِّكُمْ kelimesi öne geçmiş haber olan kendisinden önceki بَلَاءٌ kelimesinin sıfatı hazfedilmiş, car ve mecrûr sıfat olmuştur.¹⁰⁹ İkinci sıfat müfred sıfat olan عَظِيم kelimesini daha önce inceledik.

Mevsûfun haber olarak geldiği هَذَا بَلَاءٌ لِلنَّاسِ son âyette¹¹⁰ ise sondaki car-ı mecrûrdan oluşan şibh-i cümle kendisinden önceki haber olan isme sıfat olduğu için mahallen merfûdur.

Lafzen mecrûr olduğu halde mahallen merfû olan فِي الْأَرْضِ شَيْءٌ kelimesi zahiri bir kesre ile mecrûr olduğu halde fâil olduğu için mahallen merfûdur. Kendisinden sonraki car-ı mecrûr olan فِي الْأَرْضِ tarafından nitelenmiştir. Buradaki mevsûf, aslında مِّنْ شَيْءٍ şibh-i cümlesi değil, hazfedilen شَيْءٌ kelimesidir. Bundan dolayı bu gibi örnekler mevsûfu hazfedilmiş sıfatlardan sayılır. Takdiri ise فِي الْأَرْضِ شَيْءٌ مِّنْ شَيْءٍ şeklinde, anlamı “yerdeki şeylerden bir şey” şeklinde mümkündür.¹¹²

1.3.2. Mansûblar

Cümlelerin öğelerinden olan hâl'e sıfat olarak لَكُمْ رِزْقًا لِّكُم ibaresinin¹¹³ sonundaki şibh-i cümleyi örnek olarak verebiliriz. رِزْقًا kelimesi hal olduğu için mansubtur. Sıfat olan لَكُمْ car mecrûr, şibh-i cümle olduğu için mahallen mansubtur.¹¹⁴

Art arda gelen النَّاسِ أَفِيدَةٌ مِّنَ النَّاسِ تَحْوِي إِلَيْهِمْ وَأَرْزُقُهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ وَرَبِّ إِحْمَنُ أَضَلَّلَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ ve أَفِيدَةٌ مِّنَ النَّاسِ أَفِيدَةٌ kelimesinin sıfatı olup mahallen mansûbdur. Burada sadece النَّاسِ “insanlar” veya أَفِيدَةُ النَّاسِ “insanların kalbi” şeklinde izafet kullanılarak da buna benzer bir mana ifade edilebilirdi. Fakat burada lafız biraz daha uzatılarak muhtemelen kalbin insandaki önemi vurgulanmış olabilir. Tefsirlere göre, burada ba'ziyet (bir kısmını ifade etme) anlamı taşıyan مِّنْ harf-i cerinin kullanılması, ifadenin kapsamını daraltarak belirli bir grubu kastetmesini sağlamaktadır. Eğer مِّنْ harf-i ceri kullanılsaydı, ifade genelleşerek “Yahudileri, Hristiyanları ve Mecûsileri de tamamen oraya yönelt” anlamına gelecekti. Ancak مِّنْ edatı, bu toplulukların yalnızca belirli bir kısmının kastedildiğini göstermektedir. Bu tür kullanımlar, Kur'an-ı Kerim'de anlamı sınırlandırmak ve vurguyu güçlendirmek için sıkça tercih edilen bir yöntemdir.¹¹⁶ Sa'lebî (ö. 427/1035) de bu görüştedir.¹¹⁷ Bir görüşe göre افيدة kelimesi bir kabilenin ismidir. Sıfat olan bu fiil cümlesindeki

¹⁰⁸ İbrâhîm 14/6.

¹⁰⁹ Behcet, *İ'râbu'l-Mufasssal fî Kitâbi'l-Mürettel*, 1/61.

¹¹⁰ İbrâhîm 14/52.

¹¹¹ İbrâhîm 14/38.

¹¹² Komisyon, *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 2/1153.

¹¹³ İbrâhîm 14/32.

¹¹⁴ Abdulvahid, *İ'râbu'l-mufasssal*, 6/43.

¹¹⁵ İbrâhîm 14/36, 37.

¹¹⁶ Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî Taberî, *Câmiu'l-beyân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Daru Hicr, 2001), 17/25.

¹¹⁷ es-Sa'lebî Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm Ebû İshâk, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'an*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru ihyâi't-Türâs, 2002), 5/323.

kelimelerde bazı nükteler bulunmaktadır. *هو* fiilinin iki anlamı bulunmaktadır. Bir anlamı “istemek, uçarcasına isteyerek gitmek”¹¹⁸ iken diğer anlamı ise yukarıdan aşağıya istemsizce düşmek anlamına gelmektedir. Bundan hareketle Şa‘râvî (ö. 1998) hac ibadetinin paradan çok kalple ilgili olduğunu, bundan dolayı kalp kelimesinin çoğulu olan *أفئدة* kelimesinin; kalbin Kâbe özleminden dolayı istemese de hacca meylettiği için *هو* fiilinin seçildiğini söyler.¹¹⁹

1.3.3. Mecnûrlar

Bu sûrede mahallen mecnûr olarak gelen altı adet sıfat terkihi tespit ettik. Bunlardan birisi mecnûr olan şibh-i cümleye üçüncü âyetin sonundaki¹²⁰ haberin sıfatı örnek verilebilir. Şibh-i cümle olduğu için mahallen merfûdur. *أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ* lafzında *بَعِيدٍ* kelimesi sıfat *ضَلَالٍ* kelimesi ise mevsûftur. Burada uzak anlamına gelen bir sıfatın tercih edilmesi doğru yoldan sapmak, uzaklaşmak anlamlarından dolayı verilmiştir. Burada isnadı mecazi olup yoldan sapmak, uzaklaşmak fiili sıfat olarak getirilmiştir.¹²¹

Önceki âyetteki mevsûfun bir sonraki âyetin başındaki kelime öbekleri tarafından tekrar nitelendiği *جَبَّارٍ عَنِيدٍ* âyetlerinde¹²² yer alan *من ورائه*¹²³ şibh-i cümlesi *جبار* kelimesine sıfat yapılmış, böylece “cehennem ehlini her tarafından azabın kuşattığı, hiçbir kurtuluşun olmadığı, ayak parmaklarına kadar kuşatıldığı” ifade edilmiştir.¹²⁴ Burada *من ورائه* öne geçmiş şibh-i cümle haberdur, *جهنم* kelimesi ise mübtedâdır. Bu cümle *جبار* kelimesini ikinci defa nitelemiştir.

Zarf ve mazrufla ilgili olarak ise *عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ*¹²⁵ lafzında *بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ* şibh-i cümlesi *وَادٍ* kelimesinin ikinci sıfatıdır. “Beyt-i Haram’ın yanındaki vadi” anlamında olup vadinin yeri sıfat cümlesiyle belirtilmiştir.¹²⁶ Kur’ân-ı Kerîm’de genelde tarih ve yer belirtilmez. Ancak burada “Kâbe’nin yanında” ifadesiyle mekân açıkça belirtilmiştir. Bu kullanımın, Kâbe’ye verilen değeri vurgulamak amacı taşıdığı düşünülebilir. Yer adı olan *وَادٍ* kelimesi, *ب* harf-i ceriyle mecnûr olmuş ve iki defa nitelenmiştir. Birinci sıfatı müfred olduğu için daha önce açıkladık. İkincisi de zarf ve mazruftan oluşan vadinin yerini bildiren *عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ* şibh-i cümlesidir.¹²⁷

Sıfat tamlamasıyla ilgili farklı bir durum, *إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ* âyetinde görülmektedir. Bu cümlede *ذُرِّيَّةٌ* kelimesi mef’ûl konumundadır; ancak burada hazfedilmiş bir mevsûf bulunmaktadır. Âyetin anlamını daha iyi kavrayabilmek için *بعض* (bazı, bir kısmı) kelimesinin hazfedildiği anlaşılmaktadır. Yani tam ifade *بعض ذُرِّيَّتِي* şeklinde olup, “Şüphesiz, ben zürriyetimden bir kısmını yerleştirdim.” anlamına gelmektedir. Arapça’da anlatımı daha akıcı ve güçlü kılmak için bazen *بعض* gibi kelimeler

¹¹⁸ *Me’ani’l-Kur’ân ve İrâbuhu*, 3/165.

¹¹⁹ eş-Şa‘râvî Muhammed Mütevellî, *el-Havâtır (Tefsîru’ş-Şa‘râvî)* (Metâbiu ahbârul-yevm, ts.), 12/7577.

¹²⁰ İbrâhîm 14/4.

¹²¹ Zemahşerî, *Tefsîru’l-keşşâf ‘an bakâ’iki ğavâmidî’t-tenzîl*, 2/538.

¹²² İbrâhîm 14/15, 16.

¹²³ Bazı meallerde “arkasından” anlamına gelen *ورائه* kelimesi aslında sadece arkası değil, hem arkasından hem önünden hatta her saıcının kökünden bile onu cehennem kaplayacağını ifade eder. Bu kelimenin anlamı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ahfeş, bu kelimeyi *أمامه* kelimesiyle yani önünde anlamına geldiğini söyler. *هذا من ورائك* demek, bu sana gelecek demektir. (Ebu’l-Hasan el-Müşâcî’î bi’l-Velâ Ahfeş el-Evsat, *Me’ani’l-Kur’ân*, thk. Huda Mahmud (Kahire: Mektebetü’l-Hancî, 1990), 2/406.) Kutrub *el-Ezîdâd* adlı eserinde bu kelimenin önünde anlamına geldiğini Kehf sûresindeki *وَكَانَ وِراءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا* âyetini (el-Kehf 17/105.) şahit gösterir. (et-Taberî Ebû Ca’fer İbn Cerîr Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, *Câmin’l-Beyân* (Kahire: Darul- Hicr, 2001), 15/354.) Bu kelimenin hem ön hem arka anlamına geldiği söylenir. (İbn Kuteybe, *Te’vîlü müşkili’l-Kur’an*, 120.)

¹²⁴ Zemahşerî, *Tefsîru’l-keşşâf ‘an bakâ’iki ğavâmidî’t-tenzîl*, 2/546.

¹²⁵ İbrâhîm 14/37.

¹²⁶ Komisyon, *İrâbü’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, 2/1152.

¹²⁷ Komisyon, *İrâbü’l-Kur’ânî’l-Kerîm*, 2/1149.

hazfedilebilir. Bu bağlamda مِنْ دُرِّيَّ ifadesi, hazfedilen بعض kelimesine sıfat olarak gelmiştir. Aynı ayette geçen زَرْعٍ عَيْرٍ ذِي وَادٍ ifadesi ise وَادٍ kelimesinin sıfatı olup, “ekinsiz bir vadi” anlamına gelmektedir. Bu durum, Arapça dilbilgisinde sıfat-mevsûf ilişkilerinin anlaşılmasında önemli bir örnek teşkil etmektedir.¹²⁸

1.4. İbrâhîm sûresinde 24-26. Ayetlerdeki Sıfat Terkipleri

İbrâhîm sûresi sıfat terkipleri bakımından çeşitlilik arz etmektedir. İbrâhîm sûresindeki 24, 25, ve 26. ayetlerdeki bu terkiplerin peş peşe geldiği ve bazen de iç içe geçtiği görülmektedir. Sıfatlar konusunda yaptığımız çalışmada bu ayetlerin zengin örnekler içermesinden dolayı ayrı bir başlıkta ele almayı uygun bulduk.

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ﴾ (24)
 ﴿تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (25) وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ

Bu ayetin meali şöyledir: “Allah’ın nasıl bir misal getirdiğini görmedin mi? Güzel sözü, kökü sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca benzetti. O ağaç, rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara böyle misaller getirmektedir. Kötü sözün misali de kökü yerden sökülmiş, ayakta duramayan kötü bir ağaçtır.”¹²⁹

Bu sıfatlar Türkçeye sıfat olarak aktarılabilirken bazı meallerde ise cümle-i isti’nafiye olarak çevrilmiştir.

Ayetin طَيِّبَةً طَيِّبَةً كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ kısmında ve devamında¹³⁰ kelimelerin çoğunluğu sıfat-mevsûf terkiplerini oluşturmaktadır. Bu sıfatlar müfred, şibh-i cümle, fiil cümlesi ve isim cümlesi gibi çeşitli örnekler içermektedir. Şöyle ki كَلِمَةً kelimesi bu ayette ve sonraki ayette ikişer defa nitelenmiştir. Burada شَجَرَةٍ kelimesi iki ayrı yerde üçer defa olmak üzere toplam altı defa nitelenmiştir. Ayrıca شَجَرَةٍ kelimesi sıfatının atfıyla beraber yedi defa nitelenmesi bakımından Kur’ân-ı Kerîm’de az rastlanan örnektir.

Art arda gelen sıfat tamlamaları طَيِّبَةً طَيِّبَةً كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ ve وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ ayetinde¹³¹ de yer almaktadır. Burada طَيِّبَةً ve خَبِيثَةٍ kelimesi sıfat, kendisinden önceki kelime ise mevsûftur. Burada ikişer sıfat terkiibi art arda gelmiş ikincisinde mevsûf aslen muzâfun ileyh olduğu halde muzâfı hazfedilmiş, muzâfun ileyhi onun yerine geçmiştir. Takdiri شَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ كَمَثَلِ ve شَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ كَمَثَلِ şeklinde olabilir,¹³² شَجَرَةٍ kelimesi altı ayrı sıfatla nitelenmiştir.

Bir görüşe göre شَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ ; شَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ sıfat terkipleri kendisinden önceki كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ ; كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ terkipleri tarafından tekrar nitelenmiştir. Çünkü kef harfıyla de sıfat yapılabilmektedir Bu iç içe geçen sıfatlar gayet nadir rastlanabilecek örneklerdendir.¹³³

Şibh-i cümle olan habere sıfat olan şibh-i cümleye örnek olarak وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ âyetinin¹³⁴ sonundaki وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ kısmını gösterebiliriz. Bu cümle, كَشَجَرَةٍ kelimesinin üçüncü sıfatıdır.¹³⁵

¹²⁸ Abdullah ‘ulvân vd., *İ’râbü’l-Kur’ani’l-Kerîm*, 2/1151, 1152.

¹²⁹ Karaman vd., *Kur’an Yolu Tefsiri*, 3/316, 316.

¹³⁰ İbrâhîm 14/24, 25, 26.

¹³¹ İbrâhîm 14/26.

¹³² Abdulvahid, *İ’râbu’l-mufasssal*, 6/37.

¹³³ Turabi, “En’âm Sûresinde Sıfat ve İşlev Açısından Anlamı”, 110-130.

¹³⁴ İbrâhîm 14/26.

¹³⁵ Abdulvahid, *İ’râbu’l-mufasssal*, 6/37.

modern dil çalışmalarına ışık tutmaktadır. Sıfat-mevsûf ilişkilerinde yapılan gramer analizleri, Arapçadaki dilbilgisel kuralların detaylarını açıklamakta ve bu alandaki akademik araştırmalara metodolojik bir katkı sunmaktadır. Bu nedenle çalışma, Arap dili üzerine yapılan çalışmalara hem teorik hem de uygulamalı olarak önemli bir zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışma, tefsir ilmine önemli katkılar sunmaktadır. Öncelikle, ayetlerin doğru anlaşılmasına yardımcı olur; çünkü sıfat-mevsûf ilişkileri, cümlelerin anlamını doğrudan etkileyebilir. Ayrıca, müfessirlerin farklı görüşlerinin sebeplerini açıklayarak tefsirdeki yorum farklılıklarını daha iyi kavramamızı sağlar. Kur'an'ın belagat ve üslup yönünü detaylı bir şekilde ele alarak, bu yapıların mesajın etkileyciliğini nasıl artırdığını gösterir. Bunun yanı sıra, meallerde yapılan çeviri hatalarına dikkat çekerek daha doğru yorumlamalar yapılmasına katkıda bulunur. Çeviri hatalarına ilişkin daha detaylı analizler ilerleyen çalışmalara bırakılmıştır. Çalışma, nahiv ve sarf bilgisiyle ayetlerin dilbilgisel yapısını inceler ve bu sayede tefsir ilminde gramer analizlerinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Son olarak, farklı ekollerin sıfatlarla ilgili farklı yaklaşımlarını değerlendirerek müfessirlerin dilbilgisel tercihlerinin arka planını anlamamıza yardımcı olur. Genel olarak bu çalışma, Kur'an'ın anlam dünyasını ve tefsir perspektifini güçlendiren değerli bir akademik katkı sunmaktadır.

İbrâhîm sûresi'ndeki bu yapıların derinlemesine incelenmesi, Kur'an'ın dilsel yapısını ve mesajlarını daha iyi anlamaya yönelik gelecek çalışmalara da önemli bir zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışmadaki bilgiler, sıfat terkiplerinin öncesi bir tablo halinde aşağıda verilmiştir.

Ek 1. İbrâhîm Sûresinin Ayetlerinde Sıfat Mevsûf Terkipleri

	Sıfatın Türü	Sıfat/Niteleyen	Mevsûf/ Nitelenen	Terkibin Öncesi	Ayet No	Mevsûfun	
						Cümledeki Konumu	İrabı
1	Fîl Cümlesi	أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ	كِتَابٌ	الْأَرْ	1	Mübtedâ	Merfû
2	Müfred	الْحَمِيدِ	الْعَزِيزِ	إِلَى صِرَاطٍ	1	Muzâfun ileyh	Mecrûr
3	Müfred	الَّذِي	اللَّهُ		2	Muzâfun ileyh'e bedel	Mecrûr
4	Müfred	الدُّنْيَا	الْحَيَاةِ	الَّذِينَ يَسْتَحْيُونَ	3	Mefûlun bih	Mansûb
5	Müfred	بَعِيدٍ	ضَلَالٍ	أُولَئِكَ فِي	4	Harf-i cerle	Mecrûr
6	Şibh-i Cümle	مِنْ رَبِّكُمْ	بَلَاءٍ	وَيَذِكُّكُمْ	6	Mübtedâ	Merfû
7	Müfred	عَظِيمٍ	بَلَاءٍ		6	Mübtedâ	Merfû
8	Müfred	شُكْرٍ	صَبَّارٍ	لَا يَأْتِي لِكُلِّ	6	Muzâfun ileyh	Mecrûr
9	Şibh-i Cümle	مِنْ رَبِّكُمْ	بَلَاءٍ	فِي ذِكُّكُمْ	6	Merfû	Mübtedâ
10	Müfred	مُرِيبٍ	شَلٍّ	وَأِنَّا لَفِي	9	Harf-i cerle	Mecrûr
11	Şibh-i Cümle	مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ	شَلٍّ				
12	Müfred	فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ	اللَّهُ	أَفِي	10	Harf-i cerle	Mecrûr
13	Müfred	مُسْمًى	أَجَلٍ	وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَى	10	Harf-i cerle	Mecrûr
14	Müfred	مِثْلُنَا	بَشَرٍ	إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا	10	Haber	Merfû
15	Fîl Cümlesi	ثُرِيدُونَ أَنْ تَصُدُّونَا	بَشَرٍ		10	Haber	Merfû

16	Müfred	مُبِين	سُلْطَان	ب	10	Harf-i cerle	Mecrûr
17	Müfred	مِثْلُكُمْ	بَشَرٌ	إِنْ نَحْنُ إِلَّا	11	Haber	Merfû
18	Müfred	عَبِيدٍ	جَبَّارٍ	وَحَابَ كُلُّ	15	Muzâfun ileyh	Mecrûr
19	Şibh-i Cümle	مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمَ	جَبَّارٍ		15	Muzâfun ileyh	Mecrûr
20	Müfred	صَدِيدٍ	مَاءٍ	يُسْقَى مِنْ	16	Harf-i cerle	Mecrûr
21	Müfred	غَلِيظٌ	عَذَابٌ	وَمِنْ وَرَائِهِ	17	Mübtedâ	Merfû
22	Fîl Cümlesi	يَنْجَرُّهُ	مَاءٍ		17	Harf-i cerle	Mecrûr
23	Fîl Cümlesi	اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ	رَمَادٍ	أَعْمَاهُمْ كَ	18	Harf-i cerle	Mecrûr
24	Müfred	عَاصِفٍ	يَوْمٍ	فِي	18	Harf-i cerle	Mecrûr
25	Müfred	الْبُعِيدُ	الضَّلَالُ	ذَلِكَ هُوَ	18	Haber	Merfû
26	Müfred	جَدِيدٍ	يَخْلُقِ	وَيَأْتِ	19	Harf-i cerle	Mecrûr
27	Müfred	أَلِيمٍ	عَذَابٌ	إِنَّ الظَّالِمِينَ هُمْ	22	Mübtedâ	Merfû
28	Fîl Cümlesi	تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ	جَنَّاتٍ	وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ	23	Mefûlun bih	Mansûb
29	Müfred	طَيِّبَةً	كَلِمَةً	ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا	24	Mefûlun bih	Mansûb
30	Müfred	كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ	كَلِمَةً طَيِّبَةً	ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا	24	Mefûlun bih	Mansûb
31	Müfred	طَيِّبَةٍ	شَجَرَةٍ	كَ	24	Harf-i cerle	Mecrûr
32	İsim Cümlesi	أَصْلُهَا ثَابِتٌ	شَجَرَةٍ		24	Harf-i cerle	Mecrûr
33	Fîl Cümlesi	تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا	شَجَرَةٍ		25	Harf-i cerle	Mecrûr
34	Müfred	حَبِيبَةٍ	كَلِمَةٍ	وَمَثَلُ	25	Muzâfun İleyh	Mecrûr
35	Müfred	حَبِيبَةٍ	شَجَرَةٍ	كَ	25	Harf-i cerle	Mecrûr
36	Fîl Cümlesi	اجْتُنِثَتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ	شَجَرَةٍ		25	Harf-i cerle	Mecrûr
37	Şibh-i Cümle	مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ	شَجَرَةٍ		25	Harf-i cerle	Mecrûr
38	Şibh-i Cümle	كَشَجَرَةٍ حَبِيبَةٍ	كَلِمَةٍ حَبِيبَةٍ	وَمَثَلُ	25	Muzâfun ileyh	Mecrûr
39	Müfred	رِزْقًا لَكُمْ	الْتَّمَرَاتِ	فَأَخْرَجَ بِهِ مِنْ	32	Harf-i cerle	Mecrûr
40	Şibh-i Cümle	مِنَ النَّاسِ	كَثِيرًا	إِنَّهُمْ أَضَلُّونَ	36	Mefûlun bih	Mansûb
41	Müfred	غَيْرِ ذِي رِزْقٍ	وَادٍ	ب	37	Harf-i cerle	Mecrûr
42	Şibh-i Cümle	عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ	وَادٍ		37	Harf-i cerle	Mecrûr
43	Şibh-i Cümle	مِنَ النَّاسِ	أَفِيدَةً	فَأَجْعَلْ	37	Mefûlun bih	Mansûb

44	Şibh-i Cümle	فِي الْأَرْضِ	شَيْءٍ	عَلَى اللَّهِ مِنْ	38	Harf-i cerle	Mecrûr
45	Fiil Cümlesi	تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ	يَوْمَ	لِ	42	Harf-i cerle	Mecrûr
46	Müfred	قَرِيبٍ	أَجَلٍ	أَجْزَنَا إِلَى	44	Harf-i cerle	Mecrûr
47	Müfred	الْوَاحِدِ الْفَهَّارِ	لِلَّهِ	وَبَرُّوْا	49	Harf-i cerle	Mecrûr
48	Müfred	وَاحِدٌ	إِلَهِ	أَمَّا هُوَ	52	Haber	Merfû
49	Şibh-i Cümle	لِلنَّاسِ	بَلَاغٌ	هَذَا	52	Haber	Merfû

Ek 1 Notları:

1. Müfred olanların i'râbı lafzî, şibh-i cümle, fiil cümlesi ve isim cümlelerinin i'râbı mahallidir.
2. 14, 17, 20 satırlardaki sıfatlar bedel olarak da değerlendirilebilir.
3. 11. satırda, sıfat ile mevsûf arasına بِمَا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ ara cümlesi girmiştir.
4. 12. satırda sıfatla mevsûf arasına شَكُّ kelimesi gelmiştir.
5. 29. satırdaki صَدِيدٍ kelimesi çoğunluğa göre bedeldir
6. 38. numaradaki sıfat olma durumu ihtilafıdır.
7. 11. numaradaki kelime bir görüşe göre sıfat, bir görüşe göre ise شك kelimesine mütealliktir.

Kaynakça

- Abbas, Hasan. *en-Nabvü'l-vâfi*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Meârif, 15. Basım, 1397.
- Abdulvahid, Behcet. *İ'râbu'l-mufasssal fî kitâbi'l-mürettel*. 12 Cilt. Amman: y.y., 1417.
- Abkarî, Abdullah b. Hüseyin b. Ebu'l-Bekâ. *et-Tibyân fî i'râbi'l-Kur'an*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 2 Cilt. İsa el-Bâbî el-Halebî, 1976.
- Ahfêş el-Evsat, Ebu'l-Hasan el-Müşâci'î bi'l-Velâ. *Meâni'l-Kur'an*. thk. Huda Mahmud. 6 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1990.
- Ahmed b. Muhammed b. İbrahim Ebû İshâk, es-Sa'lebî. *el-Kesf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'an*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-Türas, 2002.
- Ahmed Mustafa Muhyiddin, ed-Dervîş. *İ'râbü'l-Kur'an ve beyânühü*. 10 Cilt. Suriye: Daru'l-İrşâd, 4. Basım, 1415.
- Cemaleddin Ebû Muhammed, İbn Hişâm. *Kavaidü'l-İ'râb ve Nüzhetü't-Tullâb*. thk. Şibrâvî b. Ebî Muatî el-Misrî. Daru'r-Riyâde, 2021.
- Cemalüddin Ebû Abdullah Muhammed, İbn Mâlik. *Şerhu'l-Kâfiyeti's-şâfiye*. thk. Abdulmünim Ahmed Herevî. 5 Cilt. Mekke: Camiatü'l-Ümmü'l-Kura, 1982.
- Du'âs, Ahmed Abîd - İsmail Mahmud, el-Kâsım. *İ'râbu'l-Kur'ani'l-kerîm*. Dımaşk: Dâru'l-Münîr, Dâru'l-Fârâbî, ts.
- Ebû Hayyân, Muhammed b Yûsuf b. Ali Endelûsî. *el-Babru'l-mubût fî't-tefsîr*. thk. Sıdkı Muhammed Cemil. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1460.
- Enbârî, Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed b. Beşşar Ebû Bekir. *eş-Zâbir fî me'âni kelimâti'n-nâs*. thk. Hâtem Sâlih ed-Dâmin. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996.
- Ferrâ, Yahya b. Ziyad. *Meâni'l-Kur'an*. thk. Ahmet Yûsuf en-Necâtî, Muhammed Ali En-Neccâr, Abdulfettah İsmail eş-Şelbî. Daru'l-Mısriyye: Mısır, ts.
- Gâlâyînî, Mustafâ. *Câmi'u'd-dürûsi'l-'Arabîyye*. Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1993.
- Herevî, Ebu Ubeyd Ahmed b. Muhammed. *el-Garîbîyyine fî'l-Kitâbi ve'l-hadîs*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. 6 Cilt. Suud: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1999.
- Hıfzî, Hasan b. Muhammed. *Şerhu'l-Acrûmiyye*, ts.
- İşık, Cemal. "Arapça Sıfat Tamlamalarının Türkçe İle Karşılaştırılması". *EKEV Akademi Dergisi* 64 (30 Ekim 2015), 41-58.
- İbn Akîl, Bahaeddin. *el-Müsaîd alâ teshîli'l-fevâid*. thk. Muhammed Kamil Berekât. 4 Cilt. Mekke: Camiatü'l-Ümmü'l-Kura, 1405.
- İbn Cinnî, Osman Ebu'l-Feth. *Sırru sinâ'ati'l-i'râb*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l'İlmiyye, 2000.
- İbn Hişâm, Abdullah b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullah Cemâluddîn. *Şerhu Katru'n-nedâ ve bellü's-senâ*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. Kahire: y.y., 11. Basım, 1383.
- İbn Hişâm, Abdullah b. Yusuf el-Ensârî. *Hâşiyetâni li İbni Hişâm alâ elfiyeti İbn Mâlik*. thk. Cabir b. Abdullah. Medine: Camiatü'l-Lugatî'l-Arabîyye, 1440.
- İbn Hişâm, Abdullah b. Yusuf el-Ensârî. *Muğni'l-lebib an kütübi'l-eârîb*. thk. Abdullatif Muhammed el-Hatib. Kuveyt: et-Turasü'l-'Arabî, 2000.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dînûrî. *Te'vîlü müşkili'l-Kur'an*. thk. İbrahim Şemseddin. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l'İlmiyye, ts.
- İbn Malik, Muhammed b. Abdullah. *Şerhü teshîli'l-fevâid*. thk. Abdurrahman Seyyid - Muhammed Bedevî el-Mahtûn. 4 Cilt. el-Cize: Hicrûn littiba'a, 1990.

- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. Alî Cemâluddîn er-Ruvefî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1993.
- İbn Serrâc, Ebû Bekir Muhammed b es-Sırrî b. Sehl en-Nahvî. *el-Usûl fi'n-nahv*. thk. Abdulhüseyin el-Fetlî. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, t.y.
- İbn Yaiş, Ali. *Şerhu'l-mufasssal li'Zemahşerî*. ed. Emil Bedi Yakub 1-6. Beyrut: y.y., 2001.
- İlgen, Burak. *Arap Dilinde Cümle Sıfatlar ve Kur'an-ı Kerim'deki Kullanımları*. Sinop: Sinop Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2023.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an yolu tefsiri*. 5 Cilt. Ankara: Dîb Yayınları, 2017.
- Kazvînî, Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ Ebu'l-Hüseyn. *es-Sâhibî fî fıkhi'l-luğati'l-Arabiyyeti ve mesâilüha ve süneni'l-Arabi ve kelâmihâ*. thk. Ali Beyzûn. Beyrut: y.y., 1997.
- Komisyön. 2 Cilt. Kahire: Mu'cemu'l-Luğati'l-Arabiyye, 1976.
- Komisyön, Abdullah 'Ulvân. *İ'râbü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. thk. Abduh Abduh, er-Râcihî. 4 Cilt. Tanta: Dâru's-Sahâbe, 2006.
- Muhammed Hasan, Cebel. *el-Mu'cem el-ıstikâkê el-müessal*. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-âdâb, 2010.
- Muhammed Mütevellî, eş-Şa'râvî. *el-Havâtır (Tefsîru's-Şa'râvî)*. 20 Cilt. Metâbiu ahbârul-yevm: y.y., t.y.
- Râcihî, Abduh. *et-Tatbîku'n-nahvî*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1999.
- Sa'leb, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya. *Meâni'l-Kur'an ve i'râbühu*. thk. Hasan Zahir el-Lehebî. Lübnan: Daru'l-Kütübî'l'İlmîyye, 1971.
- Sîbeveyhi, Amr b. Osman. *el-Kitâb*. thk. Abdusselam Muhammed. 4 Cilt. Kahire: y.y., 1988.
- Suhârî, Ebu'l-Münzir Seleme b. Müslim Avtebi. *Kitabü'l-İbane fî'l-luğati'l-Arabiyye*. thk. ve diğerleri Abdülkerim Halife. 4 Cilt. Maskat: Vizaretü't-Türasî'l-Kavmi ve's-Sekafe, 1999.
- Süheylî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah es-. *Netîcü'l-fikr fi'n-nahvî*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l'İlmîyye, 1992.
- Taberî, Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. *Câmiu'l-beyân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Kahire: Daru Hicr, 2001.
- Tebrîzî, Ebû Zekerıya Yahya b. Ali el-Hatîb et-. *el-Mulabhas fî i'râbi'l-Kur'an*. thk. Yahya Murad. Mısır: Kütübün Arabiyyetün, t.y.
- Turabi, Mehmet Hadin. "En'âm Sûresinde Sıfat ve İşlev Açısından Anlamı". *Genç Mütefekkirler Dergisi* 3/1 (04 Haziran 2022), 94-141.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbn Sehl İbrahim b. Sırrî. *Me'âni'l-Kur'an ve i'râbühu*. 5 Cilt. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, 1988.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah. *el-İzâh fî-ileli'n-nahv*. thk. Mazin el-Mübarek. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1986.
- Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b. Ömer. *Tefsîru'l-keşşâf 'an hakâiki ğavâmidî't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1407.
- Güncel Türkçe Sözlük. "sıfat". Erişim 23 Nisan 2024. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=sıfat>